

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПРОНИКНЕННЯ» ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ЗА СТ. 162 КК УКРАЇНИ

Ю.М. Жмур

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

Постановка проблеми. Описані в сучасній вітчизняній юридичній літературі, а також у літературі радянської доби дослідження складу злочину порушення недоторканності житла містять низку спроб визначити зміст поняття «проникнення до житла чи іншого володіння особи» [1, с. 96, 192]. Містяться відповідні дослідження й в літературі держав «близького» зарубіжжя, правові системи яких наближені до правової системи України [2, с. 99, 116, 145].

Правильне розуміння сутності діяння, яке утворює першу форму об'єктивної сторони досліджуваного злочину, потребує з'ясування змісту словосполучення «проникнення» та «незаконне проникнення».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою об'єктивної сторони складу злочину, зокрема за ст. 162 КК України займається чимало науковців. Серед них: С.Ю. Ільченко, К.Г. Фетисенко «Конституційний принцип недоторканності житла й іншого володіння особи та його реалізація при провадженні досудового розслідування»; І.І. Присяжнюк «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла»; С.Я. Лихова, М.І. Хавронюк, В.Т. Маляренко та інші. Серед російських науковців варто виділити: Н.Ю. Акініна, В.Ю. Малахова.

Мета статті полягає у з'яванні сутності словосполучення «проникнення» та «незаконне проникнення», а також умов «законного проникнення» до житла чи іншого володіння особи.

Основні результати дослідження. Тлумачний словник української мови визначає термін «проникнення» як дію за значенням проникнути [3, с. 267].

У свою чергу, дієслово «проникнути» в найбільш відповідному значенні означає: 1) удаючись до хитрощів, обману і т. ін., спритно пробиратися в яку-небудь організацію, прокрадатися куди-небудь. Як вважають К.Г. Фетисенко та С.Ю. Ільченко, у лексичному значенні «проникнення» означає дію за значенням дієслова проникнути, а саме: долаючи будь-яку перешкоду, пройшовши крізь що-небудь, опинитися всередині будь-чого, куди немає вільного, легкого доступу; пробратися, удаючись до хитрощів, обману і таке інше, спритно пробратися, прокрастися куди-небудь [4, с. 105].

Варто зазначити, що термін «проникнення» застосовувався у законодавстві про кримінальну відповідальність України ще до набуття чинності Конституцією України, яка у ст. 30 закріпила право особи на недоторканність житла. Вживання цього терміну у диспозиціях інших статей Особливої части-

ни КК України (2001) здебільшого пов'язане зі встановленням підвищеного покарання (кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину) за діяння, які були поєднані з проникненням до житла, іншого володіння особи, приміщення чи сховища. Зокрема термін «проникнути» в системі Особливої частини КК України окрім диспозиції ч.1 ст.162 використовується при формулюванні особливо кваліфікованих складів крадіжки ч.3 ст. 185, грабежу ч.3 ст.186 та розбою ч. 3 ст.187 КК України.

На нашу думку, законодавець вдало обрав термін «проникнення» для формулювання форми об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 162 КК України, оскільки, як впливає з його семантичного значення, в ньому вже закладений «негативний відтінок», що в сукупності з терміном «житло» з самого початку надає йому кримінально-протиправного підтексту.

Відповідно до постанови пленуму Верховного Суду УРСР від 26 квітня 1984 року № 2 із змінами, внесеними постановою Пленуму від 21 червня 1986 року № 8, проникнення – це таємне чи відкрите вторгнення в приміщення, чи інше сховище або житло з метою здійснення крадіжки, грабежу, розбою. Воно може чинитися як з подоланням перешкод чи опору людей, так і без цього. Проникнення може відбуватися також за допомогою пристроїв, коли винний вилучає предмети, що викрадаються, без входу у відповідне приміщення [5, с. 78].

Під проникненням до житла чи іншого володіння особи необхідно розуміти відкрите або ж таємне входження до житла, яке може відбуватися як з подоланням певних перешкод чи опору людей, так і безперешкодно. Вчені-криміналісти справедливо зазначали, що для кваліфікації дій винної особи зазвичай не має значення, який проміжок часу зловмисник знаходився у житлі, проте в окремих випадках ця обставина може відігравати важливу роль при вирішенні питання про наявність в діях особи складу цього злочину. Так, не можуть розглядатися як злочинні дії особи, яка ввійшовши, до помешкання і переконавшись, що господарів немає вдома, одразу залишила приміщення [6, с. 72].

З огляду на це для правильного розуміння змісту незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи визначним чинником є усвідомлення законного порядку входження до них сторонніх осіб.

Аналіз положень нормативно-правових актів, якими регулюється досліджуване питання дає змогу визначити, що **законним проникненням до житла чи іншого володіння особи буде визнаватися:**

- якщо є дозвіл законного власника;
- у випадках, передбачених законодавством України.

Дозвіл законного власника, як підстава проникнення до житла чи іншого володіння особи, є предметом наукових дискусій. Це пов'язано з тим, що низка науковців пов'язують наявність дозволу не з правом володіння особи, а з проживанням особи в житлі.

Приєднуємося до позиції вітчизняних дослідників цієї теми, які сходяться на тому, що дозвіл має надаватися особою, яка є законним власником [7, с. 287; 142, с. 119].

Оцінюючи законність проникнення до житла, важливим є питання: хто ж саме з власників має виражати свою волю. Ми вважаємо, що це може бути тільки особа, житло якій належить лише на законних підставах.

Проте на практиці може виникнути певна проблема: коли в одній квартирі проживає на законних підставах декілька чоловік, тому постає надзвичайно важливе питання: у кого саме з них необхідно отримувати згоду на входження до житла, чи може це повинні бути всі законні власники?

Заслуговує на увагу позиція І.І. Присяжнюка, який, дослідивши проблему надання дозволу на входження, зазначив, що «...проникнення буде вважатися незаконним як у тих випадках, коли всі власники заперечують проти входження до житла або до іншого володіння особи, так і в тому разі, коли один із них висловлюється проти цього, хоча інші власники дають відповідну згоду. Також потрібно відзначити, що погоджуватися на входження до житла або до іншого володіння особи можуть лише т.зв. «належні» власники (повнолітні, дієздатні). В іншому випадку така «згода» повинна визнаватися нікчемною, а дії винних потрібно кваліфікувати за ст. 162 КК України» [8, с. 119].

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що, на нашу думку, проникнення до житла чи іншого володіння особи буде вважатися законним, якщо воно було здійснене з ясно видимої згоди всіх належних дієздатних його власників.

Чинним законодавством України передбачена низка випадків правомірного проникнення сторонніх осіб до житла чи іншого володіння особи всупереч її волі. Такі дії не визнаються протиправними, у зв'язку з чим не порушують недоторканності житла чи іншого володіння особи, а лише вимушено обмежують це право. Базовим є положення ст.30 Конституції України, в якій перераховуються умови, які надають можливість законного проникнення до житла чи іншого володіння без дозволу особи. Не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних з врятуванням життя та майна людей чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку» [9, с. 30].

Дослідження положень нормативно-правових актів, якими регламентовані такі випадки дасть змогу відмежувати таке проникнення, яке з огляду на вимушеність, здійснюється у законному порядку від незаконного проникнення, яке утворює зміст діяння, передбаченого ч.1 ст.162 КК України.

Зазначені підстави за їх характером можна умовно поділити на дві групи:

- Пов'язані з надзвичайними ситуаціями.
- Пов'язані з охороною правопорядку.

Перша група підстав вимагає негайного входження до чужого житла всупереч волі його власника у зв'язку з виникненням пожежі, вибуху, обвалу, землетрусу, затоплення, аварій на комунальних мережах (водо-, газо-, тепло-, електропостачання, водовідведення) або у випадку, якщо є підозри, що в

помешканні знаходиться людина, яка терміново потребує медичної допомоги чи особа, яка померла.

Справедливо з цього приводу зазначає В.Т. Маляренко, що не може людина зволікати, коли з чужої квартири іде витік газу, а її мешканці відсутні [10, с. 8].

Надзвичайні ситуації. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням людей чи майна, входження до житла чи іншого володіння особи без згоди законного володільця також дозволяється за умов, які визначені чинним законодавством:

– під час гасіння пожежі працівники пожежної охорони відповідно до ст. 34 Закону від 17 грудня 1993 р. «Про пожежну безпеку» мають право на безпосередній доступ у всі житлові, виробничі та інші приміщення. При цьому матеріальні збитки, пов'язані із пошкодженням майна під час гасіння пожежі, пожежна охорона не відшкодовує [11];

– у невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та майна, для проведення в них огляду та ліквідації аварій без отримання згоди споживача житлово-комунальних послуг, право доступу до житлових приміщень мають представники виконавця (виробника) житлово-комунальних послуг (у випадках, коли споживач відсутній і при цьому немає можливості встановити з ним зв'язок або він відмовляється впустити в займані ним приміщення виконавця (виробника)). Під час здійснення несанкціонованого доступу і до повного завершення робіт мають бути присутні: представник виконавця (виробника), представник балансоутримувача (управителя), органів внутрішніх справ, аварійно-ремонтної бригади та споживач з будь-якого із суміжних приміщень. Представник виконавця (виробника) складає акти про проведення несанкціонованого доступу та про проведення ремонтних та відновлювальних робіт, які підписуються усіма учасниками несанкціонованого доступу. Представник виконавця (виробника) опечатує відновлені двері, вікна власною печаткою та ставить підпис, час і дату опечатування [12].

Охорона правопорядку. З метою охорони правопорядку чинне законодавство України передбачає низку випадків, коли право особи на недоторканність житла чи іншого володіння може бути вимушено тимчасово обмежене. Відповідні службові особи мають право безперешкодного входження до житла за таких умов:

1). Слідчий чи орган дізнання за погодженням з прокурором у випадку необхідності проведення огляду, обшуку житла, а також примусової виїмки з них або виїмки документа виконавчого провадження [13].

2). Слідчий чи орган дізнання у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, обшук житла чи іншого володіння особи можуть провести без постанови судді.

3). Працівники Служби безпеки України виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на

території і земельні ділянки та оглядати їх з наступним повідомленням прокурора протягом 24 годин [14, п.7 ч.1 ст.25].

4). Співробітники Міністерства внутрішніх справ України, в тому числі Внутрішніх військ, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Збройних Сил України та Державної прикордонної служби України відповідно до їх повноважень можуть здійснювати проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян у випадку введення надзвичайного стану у разі:

- здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;
- виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;
- спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;
- масового переходу державного кордону з території суміжних держав;
- необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

5). Посадові особи, залучені до антитерористичної операції у районі проведення операції, мають право входити (проникати) в житлові та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей.

6). Працівники міліції мають право входити безперешкодно у будь-який час доби:

- на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах, а також перебувати на них за згодою особи;
- до житла чи до іншого володіння особи, яка перебуває під адміністративним наглядом, з метою перевірки виконання встановлених судом обмежень.

7). Посадові особи податкової міліції, яким для виконання покладених на них обов'язків надаються права, передбачені підпунктом «б» пункту 15 (з урахуванням положень Закону України «Про державну податкову службу в Україні» та інших законів з питань оподаткування), а саме, безперешкодно входити на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців,

а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах, а також перебувати на них за згодою особи.

8). Державний виконавець при здійсненні виконавчого провадження має право:

– безперешкодно входити до приміщень і сховищ, що належать боржникам або зайняті ними, проводити огляд зазначених приміщень і сховищ, при необхідності примусово відкривати їх в установленому порядку, опечатувати ці приміщення і сховища ;

– при виконанні судових рішень безперешкодно входити на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення боржників - фізичних осіб, проводити в цих приміщеннях огляд, за необхідності примусово відкривати їх в установленому порядку із залученням працівників органів внутрішніх справ, опечатувати ці приміщення, арештовувати, опечатувати та вилучати належне боржникові майно, яке там знаходиться та на яке за законом можливо звернути стягнення.

9). Оперативні працівники підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність для негласного виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи з метою одержання розвідувальної інформації мають право негласно проникати в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки. При цьому негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи проводиться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника.

10). Військовослужбовці Управління державної охорони у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, мають право заходити в житлові та інші приміщення, що належать громадянам, на територію і в приміщення державних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з наступним повідомленням про це прокурора протягом 24 годин.

11). Військовослужбовці внутрішніх військ МВС України мають право заходити на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян та проводити їх огляд під час безпосереднього переслідування та затримання злочинців, осіб, які втекли з-під варти або вчинили напад на об'єкт, що охороняється, особовий склад варти, військовий наряд, з наступним повідомленням про це прокурора протягом доби.

Висновок. Проведений аналіз підстав законного проникнення до житла особи підтвердив намічену тенденцію і показав, що чинним законодавством передбачена низка підстав, які виходять за межі, визначені Конституцією України. Так, працівники міліції мають право безперешкодно входити у будь-який час доби до житла особи, яка перебуває під адміністративним наглядом, з метою перевірки виконання встановлених судом обмежень. Вказана підстава не відповідає зазначеним підставам у Конституції, а саме не пов'язана з врятуванням життя людей, майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Присяжнюк І.І.* Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Іван Іванович Присяжнюк; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2010. – 232 с.
2. *Акинина Н.Ю.* Уголовно-правовая характеристика нарушения неприкосновенности жилища : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Акинина Наталья Юрьевна; [Тюмен. юрид. ин-т] Сургут, 2008 187 с. : 61 08-12/623.
3. Великий глумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с. – С. 980.
4. *Фетисенко К.Г.* Конституційний принцип недоторканності житла й іншого володіння особи та його реалізація при провадженні досудового розслідування [Текст]: [монографія] / К. Г. Фетисенко, С. Ю. Ільченко. – Х. : Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 191 с.
5. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 26 апреля 1984 года №2 «О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при применении указов Президиума Верховного Совета СССР от 26 апреля 1982 года» с изменениями, внесенными постановлением Пленума от 21 июня 1985 года № 8 [Текст] // Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924-1986 / ред. В.И. Теребилов.
6. *Малахова В.Ю.* Уголовно-правовая охрана неприкосновенности жилища в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Вероника Юрьевна Малахова; науч. рук. С. И. Никулин; Моск. акад. МВД России. – М., 2001. – 161 с.
7. *Лихова С.Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) [Текст] / Софія Яківна Лихова; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ «Київський університет».
8. *Присяжнюк І.І.* Кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла або іншого володіння особи в Україні [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Іван Іванович Присяжнюк; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2010. – 232 с.
9. Конституція України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. *Маляренко В.Т.* Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства [Текст] / В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 9. – С. 2–13.
11. Про пожежну безпеку: Закон України від 17 грудня 1993 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 5. – Ст. 21.
12. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24 червня 2004 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514. – ISSN 0368-7988.
13. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР [Текст] // Відомості Верховної Ради. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
14. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

Жмур Ю. Визначення змісту поняття «проникнення» до житла чи іншого володіння особи за ст. 162 КК України

У даній статті автор намагається визначити зміст поняття «проникнення» до житла, а також з'ясувати умови законного проникнення до житла та іншого володіння.

Ключові слова: проникнення, незаконне проникнення, володіння.

Жмур Ю. Определение содержания понятия «проникновение» в жилище или другое владение лица по ст. 162 УК Украины

В данной статье автор пытается определить содержание понятия «проникновение» в жилище, а также выяснить условия законного проникновения в жилище и другие владения.

Ключевые слова: проникновение, незаконное проникновение, владение.

Zhmur U. Determination of the concept of “penetration” into the residence, and provided legal entry into a home or other property under Art. 162 Criminal Code of Ukraine

In this paper, the author tries to define the concept of «penetration» in the home, as well as to find out conditions for legitimate entry into homes and other possessions.

Keywords: entry, trespassing and illegal entry.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2014.